

Møntfund i Grindsted 1955 - hvad er det egentlig for en historie?

Poul Dahl, Horsens-Hammer Lokalhistoriske Arkiv

I forbindelse med samtaler jeg har haft med nu afdøde Arne Skindbjerg om lokalhistoriske forhold i Grindsted, Uggerhalne og omegn, fortalte Arne om en sølvskat, som hans far havde været med til at grave frem. Han fortalte også, at der i familien var nogle mønter fra skatten samt et fotografi. Det gav anledning til at grave i historien, og med yderligere oplysninger fra familien Skindbjerg, Aalborg Historiske Museum og Rigsarkivet er der kastet lidt mere lys over begivenheden, der tog sin begyndelse længe før vores tid.

Fundsted og undersøgelser

Fhv. vognmand Knud Skindbjerg fortæller, at hans far, vognmand Henry Skindbjerg og hans medhjælper Børge Fogth Hansen en julidag i 1955 skulle grave ud til en ny bolig til daværende førstelærer Valdemar Damgren ved Grindsted Skole. Boligen skulle afgrænse skolegården mod syd og kom dermed til at ligge ganske tæt ved den gamle sognevej mod Vodskov. Sognevejen blev, formentlig i forbindelse med, at Grindsted Skole byggeriet af førstelærerboligen, flyttet mod syd til den beliggenhed, som den har i dag, og som nu hedder "Gennem Bakkerne"¹.

På matrikelkort fra 1870 (til venstre) og 1812 (til højre) over Grindsted Bys Jorder ses den gamle sognevej til Vodskov tæt op ad matrikel No.1, den daværende skole. Sognevejen løb, umiddelbart nordøst for skolen, sammen med vejen fra Uggerhalne og videre mod nord ad Ravnstrup og Ørum til. Det er i området mellem skolen og bygningerne ved matrikel No. 22 og No.10, at sølvskatten blev fundet.

¹Grindsted skole blev i 1918-19 nybygget efter tegninger af arkitekt Hother Paludan, Aalborg signeret 25. april 1918 og ibrugtaget 1. marts 1919. Det drejer sig om bygningen, der ligger længst mod nord i øst-vest retning. Bygningen indgår i den fornyelse af Grindsted Skole, der blev færdig i 2017.

I forbindelse med udgravning til lærerboligens kælder stødte Henry Skindbjerg og Børge Hansen på en ældre hustomt, her fandt de en lerpotte fyldt med sølvmonter. Efterfølgende arkæologiske undersøgelser viste, at fundstedet var en skorstensbund med stensætning omkring. Førstelærer Valdemar Damgren fik lerpotten med mønter og kontaktede Aalborg Historiske Museum. Skindbjerg og Hansen fik nogle få mønter. Knud fortæller, at købmand Chr. Frederiksen købte nogle og puttede dem i eddikesyre for at fjerne irlaget. Det er ukendt, hvor disse mønter befinder sig i dag.

Knud beretter, at han kom forbi på knallert fra Kællingbro, hvor han var tjenestekarl, og så en mand sidde og "rode" ved fundstedet, det lignede købmand Frederiksen. Det viste sig at være museumsinspektør Peter Riismøller fra Aalborg Historiske Museum, han var i gang med at efterforske fundstedet.

Lad os et øjeblik se på, hvad det var, der mødte Peter Riismøller ved Grindsted Skole den sommerdag i 1955. I sin rapport til Nationalmuseet skrev Riismøller bl.a., efter at have omtalt hvordan Skindbjerg og Fogth Hansen fandt møntskatten: *"Damgren ringede straks til undertegnede,... en time efter opdagelsen var vi på stedet. Udgravningen viste sig at være 1,4 m. dyb. Den øverste meter var grå, sandet fyld, som viste sig så steril, at den kan være påfløjet. Stærk jordfygning er i forårstiden almindelig i dette sandmuldede område. ... Under den grå sandmasse lå stenpigningen, lergulve og uregelmæssige stensamlinger, som røbede en hustomt. Den største del af denne var dog allerede bortkørt, før møntpotten blev opdaget...så den del af tomten, der lod sig undersøge, indskrænkede sig til ca. 5 kvadratmeter."*

Fra udgravningen i 1955 ses i baggrunden del af skorstensmuren. Foran ses skorstensbunden.

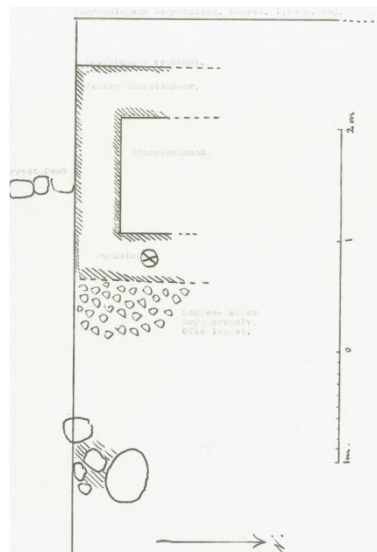
Foto: Peter Riismøller, venligst udlånt af Aalborg Historiske Museum.

*Fra udgravningen i 1955 ses et udsnit af køkken- eller bryggersgulvets stenpikning ofte løppet med uregelmæssig stensamling.
Foto: Peter Riismøller, venligst udlånt af Aalborg Historiske Museum.*

Udgravningen viste, at møntpotten var anbragt omtrent midt under den østre skorstensmur. Fundomstændighederne tydede på, at der havde været gravet et hul under skorstensmuren, heri var potten indsat, hullet var herefter blevet lukket med slagger og eftermuret med ler.

Peter Riismøller skrev i sin rapport, at der, ud over møntpote, rester af skorstensmur og stenpikning udbedret med stampet ler og sandblandet aske, blev fundet en mængde slagger af næsten emaljagtig hårdhed på gulvet. Det lykkedes ikke Riismøller at afklare, hvorfra disse slagger stammede.

*Peter Riismøllers skitse over fundstedet. Det indrammede kryds viser, hvor lerpotten var placeret.
Tegningen er venligst udlånt af Aalborg Historiske Museum.*

Husets alder og størrelse kunne ikke bestemmes på baggrund af de få fundrester, Riismøller mente dog at kunne konstatere, at der havde været tale om "en svag bygning", skorsten havde det jo dog haft! Huset lå i 1955 på umatrikuleret fællesjord. Hvis det også var tilfældet på nedgravningens tid, mente Riismøller, at der måtte være tale om et gadehus for en jordløs husmand, en landsbysmed eller anden embedsmand i bylavet. Det var Peter Riismøllers formodning, at studier i kortmateriale fra udskiftningens tid måske ville afsløre, om der var tale om tomten af en gård. Riismøller fik sandsynligvis ikke foretaget disse kortundersøgelser. Jeg har foretaget disse undersøgelser. Umiddelbart fortæller de ikke noget om hvad var det for et fund, Skindbjerg og Fogth Hansen gjorde i 1955?

Går vi nu tilbage til fundet for at se, hvad det var, at vognmand Skindbjerg og Fogth Hansen fandt i 1955, så viste det sig at lerpotten, som lærer Damgren overdrog til Peter Riismøller, indeholdt 2.141 sølvmonter², den ældste mønt var slået i 1563, den yngste var slået i 1716, de fleste var fra perioden 1640 - 1716. Der er dog et lille "aber dabej" til ældste og yngste mønt og til antal; for som ovenfor omtalt fik både vognmand Skindbjerg og Børge Fogt Hansen nogle mønter, vi kender ikke antallet. Deres datering kender vi derfor heller ikke. Så, om der i lerpotten var mønter yngre end 1716 er uvist. De tre mønter, der endnu er i familien Skindbjergs varetægt rykker ikke ved denne datering, de er ældre end 1716, herom senere.

I perioden 1701 til 1720 rasede den store nordiske krig - en krig mellem Danmark-Norge og Sverige. Danmark havde under svenskekrigene i 1600-årene mistet sine østlige provinser, Skåne, Halland og Blekinge og kongen, Frederik den 4.³, var opsat på at vinde det tabte tilbage. Det lykkedes som bekendt ikke! En af hans efterfølgere måtte endog lide den tort at miste Norge til Sverige. Da der efter det foreliggende ikke er mønter yngre end 1716, har de jo i hvert fald været gemt i skorstensbunden hen imod slutningen af ufredsårene. Det skal dog siges, at vi ikke ved, om sølvmonterne er gemt som følge af krig, eller om der ligger andre årsager bag. Indirekte kan krigen have haft betydning for ejerens dispositioner, for krigen var særdeles kostbar og et utal af skatter blev pålagt befolkningen. Her kan baggrunden for, at mønterne blev gemt i skorstensbunden tænkes at ligge. Den sandsynligste årsag til, at de blev liggende er, at ejeren er død omkring 1716, og kun han/hun har vidst noget om pengene!

Møntpote, mønter og nogle slagger blev sendt til den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet i København, hvor overinspektør Georg Galster varetog sagen. Lerpotten blev restaureret og vurderet til at stamme fra perioden omkring 1716.

Slaggerne blev ikke nærmere undersøgt, Galster vurderede at resultatet af en analyse på "Statsprøveanstalten" næppe ville kunne retfærdiggøre omkostningen. Han skrev til Riismøller: *Herregud, de ligner jo på et hår de slagger, vi måtte trækkes med i vore central- og kakkelovne i krigsårene.*⁴

Mønterne blev gennemgået, vurderet og katalogiseret. Skatten – de 2141 mønter - viste sig at være en temmelig lille skat, i alt 45 daler (rigsdaler), 6½ skilling og 1 øre⁵.

²Der findes i dag 333 to-skillingmønter på Aalborg Historiske Museum og 1808 på den Kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet i København. Jf. brev af 2.7. 2012 fra museumsinspektør Niels Haue, Nordjyllands Historiske Museum.

³ Frederik den fjerde var konge i Danmark-Norge 1699 - 1730

⁴Brev fra overinspektør Georg Galster til museumsinspektør Peter Riismøller 6. oktober 1955.

⁵En-øren var en svensk mønt præget i Reval med Carl XI's monogram, jf. George Galsters redegørelse.

*Dele af Sølvskatten: 333 mønter bliver opbevaret på Aalborg Historiske Museum.
Foto: Konservator Per Hadsund, Aalborg Historiske Museum, 2016.*

De 2141 mønter havde en samlet vægt på 2475 g, heraf var 990 g rent sølv. Danefægodtgørelsen blev beregnet til 990 g a 20 øre, i alt 198 kroner. Mønt- & Medaillesamlingen gav yderligere en dusør på 102 kroner, så de to findere fik hver 150 kroner. Lærer Damgren modtog et pænt takkebrev for sin indsats⁶.

45 daler, hvad var værdien af denne sum omkring 1716? Her kan man ty til en omfattende undersøgelse af priser over en periode på 360 år, som professor Poul Thestrup foretog i 1999⁷. Thestrup beregnede, at daglønnen i vinterhalvåret i Ribe var omkring 16 skilling – lidt senere i perioden kunne man købe 4-5 okser eller 6 gode heste for pengene. Vi kan vist godt konkludere, at der ikke var tale om nogen formidabel sum, men dog en pæn sum i en periode, hvor rede penge i bondestanden ikke var særlig almindelig; her blomstrede i stedet naturalieøkonomi.

Hvad vi ved, er at skatten kom for en dag i 1955 i forbindelse med bygning af læreboligen, som over årene har huset en række forskellige funktioner og i 2017 på smukkeste vis blev inkorporeret i et nye skolebyggeri og indeholder skolens administration.

Knud Skindbjerg har venligst lånt mig tre sølv mønter, som endnu er i familiens eje, de kan ses på nedenstående foto. Mønterne er papirtynde og blev kaldt ”pustemønter”, fortæller Knuds søster Lene ”Vi legede med dem som børn og pustede til dem, for at se, hvor langt vi kunne sende dem af sted hen ad spisebordet”.

Lad os lige kigge lidt nærmere på de tre ”pustemønter”, som Knud venligst har lånt mig, for at se, hvad de kan berette.

Mønt 1 er slået **1681** - det er en såkaldt énSøsling (Sechsling), en seks penning eller ½ skilling, slået af hertug Christian Albrecht af Slesvig-Holsten-Gottorp, 1659 - 1694. På

⁶Brev af 18. oktober 1955 fra Georg Galster til førstelærer Valdemar Damgren.

⁷ Poul Thestrup: Mark og skilling, kroner og øre: pengeenheder, priser og lønninger i Danmark i 360 år. [1640 – 1999](#).

møntens forside ses i et våbenskjold Slesvigs to løver, ovenover ses et bjerg med en stjerne (krone) øverst. Det skal illustrere hertugens besværligheder med at opnå en suveræn hertugkrone (stjernen). Hertugens valgsprog var "Per Aspera Ad Astra", "Gennem besværligheder til stjernerne". Den hentyder til hertugens besværligheder med den danske kongemagt om at beholde fuldt herredømme over sit hertugdømme som følge af hans svenskvenlige holdning.

Kantskriften er CHRIST. ALB. D.G.H.N.

Forkortelsen CNB på møntens bagside er formentlig en forkortelse for hertugens møntmester i Gottorp. Jeg har ikke kunnet finde møntmesterens navn.

DG kan sandsynligvis opløses i "Dei Gratia", som betyder "af Guds nåde". Udtrykket knytter sig til forestillingen om at kongen har magten fra Gud - i enevældens tid gik den statsretslige tanke så vidt, at kongen derfor kun stod til regnskab overfor Gud.

Forkortelsen **H.N.** kan måske opløses i Heres Norvegia (arving til Norge). Rationalet skulle være, at efterkommerne efter Christian 1. opretholdt et arvekrav på Norge - uanset hvor langt nede i rækken, de stod, heriblandt var de slesvig-holstenske hertuger⁸.

Mønt 2 er en dansk-norsk én skilling, som på forsiden bærer kong Christian 5.s monogram og kan dateres til **1695**. Tekst på reverssiden: I DANSKE SKILLING 1695, som omkranser et våbenskjold med Norges løve. Norge har én løve i sit våbenskjold. Mønten er slået i Kongsberg, her blev der fundet sølv i 1620'erne. Christian 4. anlagde en Mønt i Christiania (Oslo) 1628, der imidlertid 1686 flyttedes til Kongsberg, hvor den har ligget siden.

På forsiden ses Kongsbergs møntmærke, der var - og er - korslagt hammer og bjergjern: , som symboliserer samarbejdet mellem sølvminen (bjergjern) og møntværksted (hammer).

Mønt 3 er en slesvig-holstensk én schilling, som på forsiden bærer på forsiden hertug Carl Frederik af Slesvig-Holsten-Gottorps monogram og kan dateres til **1711**. På bagsiden ses Slesvigs to løver. Mønten kan være slået i Minden eller Tønningen af møntmester BH, Bastian Hille den yngre, der senere i 1716 - 20 var Frederik 4.s møntmester i Rendsborg.

DG- se mønt 1.

Forkortelsen **H.N.** Heres Norvegia (arving til Norge). Se mønt 1.

Mønt 1 - 1681 - Christian Albrecht 1659 - 95 hertug af	Mønt 2 - 1695 - Christian 5. Dansk konge 1670 - 99	Mønt 3 - 1711 - Carl Frederik hertug af Slesvig og Holsten
---	---	---

⁸ Mailkorrespondance 2016 med Morten Skjoldager og Niels Jørgen Jensen, "Dansk Mønt. Disse to dygtige numismatikere har hjulpet med tolkningen af mønterne" Litteratur: Erik Storgaard: "Slesvig-Holsten - Hertugelige mønter. Hertuger, Prinsesser, Biskopper, Grever, Fyrster og deres hertugelige mønter." 2001

Slesvig Holsten- Gottorp		Gottorp 1700 - 39
 <p>I midten Slesvigs to løver i våbenskjold med bjerg med krone over. Omskrift: CHRIST. ALB. D. G. H. N.</p>	 <p>I midten Norges løve omkranset af tekst: I "SKILLING" "DANSKE" og 1695 Møntmærke: hammer og bjergjern: Kongsberg</p>	 <p>I midten Slesvigs to løver i våbenskjold med krone over. Omskrift: I "SCHILLING" og 1711 Møntmester BH: Sandsynligvis Frederik 4.s møntmester i Rendsborg 1716-20 Bastian Hille den yngre, der havde en fortid som møntmester i Minden 1682-1713 og Tønning 1705-13.</p>
 <p>I SOS.L ING. Nederst i den inderste ring står CMN: sandsynligvis møntmester Claus Jakob Mecklenburg, Slesvig (1675-1682) Reversomskrift: DUX .Schles& HOL 1681</p>	 <p>Kong Christian den 5.s Dobbeltlyngede monogram.</p>	 <p>I midten hertug Carl Frederiks monogram Reversomskrift: D. G. H. N. DUX SLES : HOL</p>
<p>Valgsprog: Per Aspera ad Astra (gennem besværligheder til stjernerne). Hentyder til hertugens kontroverser med den danske kongemagt p.g.a. hans svenskvenlige holdning.</p>	<p>Titulatur: Af Guds Nåde Konge til Danmark og Norge, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve i Oldenborg og Delmenhorst. Valgsprog: Pietate et justitia (Gudsfrygt og retfærdighed).</p>	<p>Valgsprog: Pietas Justia et Honeste (Fromhed, retfærdighed og retskaffenhed).</p>

Hvem gemte mønterne?

Et helt nærliggende spørgsmål er, om det er muligt at finde frem til hvem, der oprindeligt gemte møntskatten, formentlig i 1716 eller umiddelbart efter? Her må vi ty til en række forskellige kilder: kirkebøger, skriftligt materiale fra godserne, bl.a. jordebøger, realregistre, folketællinger, kort i form af matrikelkort og sognekort. Desværre har studier i disse forskellige kilder ikke givet noget klart svar.

Min antagelse er, at ejeren af møntskatten er død mellem 1716 – 1720. Her skal der dog tages forbehold for, at alle mønter som omtalt ikke er registreret. Kirkebogen for Hammer Sogn er en god kilde, for den fortæller om dødsfald og begravelse. Helt nøjagtigt navne, alder, køn og dødsdato og begravelsestidspunkt. Vi ved altså hvem, der er død og begravet fra Hammer Kirke i perioden. Det vi nu har brug for er, få afklaret, om der kan findes andre oplysninger om de afdøde, for herigennem at afklare, hvem af de afdøde, der kan have boet i det hus, hvor møntpotten blev fundet.

Desværre! Indtil videre er det ikke lykkedes! Så spørgsmålet om hvem, der gemte skatten er fortsat gemt i historiens tåger!!

*Fotografi af Grindsted Skole (Højre hjørne nederst), gård nr. 10 og Sognevejen (i dag "Gennem Bakkerne") ca. 1935.
Foto skænket til Horsens-Hammer Lokalhistoriske Arkiv af nu afdøde Astrid "Nørgaard" Jensen.*